

מעשה שהיה

קופה כחצר

הרב אריה ליכטנשטיין

כיון שעדיין
בתוך 'בין
הזמנים' היו
הימים, הרי
שבניה הב-

חורים של משפחת מרקוביץ' שהו בבית הוריהם.

דפיקות נשמעו בדלת. הבן יהודה, משיעור ג' ב'י-
שיבת 'חיי תורה' המעטירה, רץ אל הדלת לפותחה.

בפתח עמד איש המשלוחים של חנות הסופר מרקט
הגדולה 'כל בו'. יותר נכון, ערימת ארגזים עמדה
בפתח, ומאחוריה הסתתר איש המשלוחים.

- מרקוביץ' - בי--- - ניסה הגוי לקרוא ולהגות את
השם היהודי המובהק שלא הורגל אליו מעולם. הוא
רצה להיות בטוח במאת האחוזים שהמשלוח הגיע
אל יעדו הנכון.

- כן. מרקוביץ' - הקדימו יהודה ונכנס בתוך דיבורו
בכדי להקל עליו.

יהודה הותיר את הדלת פתוחה לרווחה, והגוי -
המשלוח - החל לפרוק את הארגזים אל תוך הבית.
ארגז אחר ארגז עשה את דרכו, ולאחר מספר דקות,
כשכלתה המלאכה, ציפה יהודה שהגוי יעזוב את
הבית.

אך לא... הגוי נותר על עמדו, כמבקש מה. יהודה לא
הבין. הוא אימץ את מוחו...

'אה... כנראה הוא מחכה לטייפ...' חייך יהודה לעצמו.
הוא רץ למטבח, לארון שם שוכנים אחר כבוד
'המזומנים' לכל צרה שלא תבוא. אך הארון היה
ריק... אין בו מאומה...

הוא כבר חשב להתנצל בפני המשלוחן ולפטר
לשלום, אך ליבו נקפו. 'שמא חילול ה' יש בדבר...' -
הרהר.

בעודו סוקר את המטבח, נח מבטו על קופת הצדקה
שעמדה על אחד המדפים. היתה זו קופת הצדקה
של 'כולל יוצאי מדינות רוסיה'.

'שם בוודאי אוכל למצוא מספר שטרות' שמח 'הרי
בביתנו מקפידים על נתינות לשם בכל עת מצוא...' -
ואכן, מצא יהודה את מבוקשו, שני דולרים. הוא
הוציא אותם מהקופה ומסרם לגוי המשלוחן, שכבר
קצרה רוחו בהמתנה לטיפ הזעום.

יהודה נטל פתקה קטנה ורשם עליה:

'לויית מקופת הצדקה סך שני דולרים.'

את הפיתקה הצמיד לקופת הצדקה ובתוך כדי
דיבור כבר שב לעסקיו.

פסקי דינים

דיני הפקר ז'

הרב חיים קאהן שליט"א

קטן

כתבו הפוסקים שקטן אינו יכול להפקיר משלו לסלק עצמו מבעלות, שלכן אינו מועיל שיפקיר אתרוג שלו שניתן לו במתנה (בדעת אחרת מקנה) שיזכה הגדול מהפקר לצאת ידי חובת ארבע מינים כדין תורה¹, ויש שהסתפקו בקטן מופלא סמוך לאיש, דהיינו בן י"ב או בת י"א, הואיל והפקר כמו נדר ובגיל זה נדרו נדר, האם יכולים להפקיר².

קטן שהגיע לעונת הפעוטות כבן שש, שיודע בטיב מו"מ, ואינו סמוך על שולחן אביו או יתום שאין לו אפטרופוס, תקנו לו חכמים לטובתו שמקח וממכרו ומתנתו במטלטלין קיים³. ודנו הפוסקים האם גם תיקנו שהקטן יכול להפקיר. יש שכתב שקטן שמחל בפירוש, מועילה מחילתו כהפקר, שהפקר כמתנה שתיקנו לעונת הפעוטות⁴, אבל יש שכתב דהיינו שמחל בפירוש לפלוני שזה כנותן לו מתנה שתיקנו לו שתועיל, אבל בסתמא אין מחילתו מועילה שלא תיקנו לקטן שיכול להפקיר משלו כשאין בזה משום 'כדי חייו'⁵, וכן יש שהסתפק האם תיקנו שיועיל הפקר לקטן להצילו מאיסור חמץ⁶.

קטן שהשליך למקום הפקר

יש שכתב שאם הקטן השליך החפץ למקום הפקר ואבדון מפני שאינו רוצה בה, נעשה הפקר⁷.

גוי

כתוב בתוספתא⁸ שגוי שהפקיר, הפקרו הפקר, שלכן אף לסוברים שקנינו בארץ ישראל אינו פטור ממעשר, אם הפקיר תבואתו לפני שהגיע לעונת המעשר, פטורה התבואה ממעשר, וכן גוי שהפקיר השדה שלו, פטורה השדה מפאה⁹.

ברם, האחרונים דנו האם הפקר של גוי מפקיע בעלותו או שעדיין נחשב שלו ומפני שהפקיר יכולים אחרים לזכות בה, ובזה פטור ממעשר ופאה שאם כולם יכולים לזכות בה אינו בכלל 'ובא הלוי'¹⁰.

גביית חוב מהפקר

הפקיר נכסיו, וזכו אחרים בהפקר, יכול בעל חובו של המפקיר לגבות חובו מהזוכים, הן כשהפקיר מנכסיו בידועים, כגון שקיבל מתנה ולאחר מכן אמר לשון שמשמעו שאינו רוצה לזכות במתנה להבא שבזה הפקיר מה שזכה בו¹¹, וכן בגר שמת בלי יורשים, שכל הקודם לזכות בנכסיו זכה, הבעל חוב גובה מהזוכים כבשאר הפקר¹².

הפוסקים דנו האם הבעל חוב גובה גם ממטלטלין ואף מהיורשים שדין הפקר כדין רשות הקדש שהבעל חוב גובה מהם¹³, ויש שדייק לחלק בין המפקיר בפירוש שגובה ממטלטלין, לבין גר שמת שאינו גובה מיורשים¹⁴, ואף אינו גובה ממי שהיו בידו המטלטלים בעת שמת הגר¹⁵.

יש שכתב שרק במלוה בשטר גובה מהם אבל לא במלוה על פה¹⁶, אבל רוב הפוסקים כתבו שאף מלוה על פה - או כל חיוב אחר שדינו כמלוה על פה, כגון דמי שכירות - גובה מהזוכים מהפקר זה אם אין לבע"ח מקום אחר לגבות ממנו¹⁷.

ברם, אם קדם הבעל חוב וזכה בהפקר כשדעתו לזכות בתור הפקר ולא בעד החוב, לא נפקע החוב¹⁸, ויש שכתב שפקע החוב מהמלוה¹⁹.

לגבות מהזוכה מייאוש

האחרונים נחלקו במדיון שהבעלים התייאשו ממנו, כגון שנמצא ביד מי שאינו יכול להוציא ממנו, האם הבעל חוב יכול לגבות מהזוכה בה²⁰.

[1] ראה אבן העזר פסחים ב' א' דלכן אמרו שלא יקנה לולבו לקטן ביומא קמא, עיי"ש, ועיין להלן הערה 5, ועיין שו"ת רע"א קמא סי' קע"ד ד"ה אבל, שדן אי מותר לזכות מהפקר בשבת, וע"ע בשדי חמד מערכת הה"א פאת השדה סי' י"ד. כל האמור הוא כשהגיע לעונת הפעוטות, אבל בלא הגיע לשיעור זה פשוט שלא מהני, ראה הגהות מהרש"ק חו"מ סו"ס רע"ה שזה פשוט, ובהאלף לך שלמה חו"מ סי' י"ט, ומראייתו שם מוכח דקאי על זה, עיי"ש. [2] אבן העזר הנ"ל, ושו"ת בנין שלמה או"ח סי' י"ז ע"פ סי' רע"ג סעיף ב' שהפקר כמו נדר, וכן בשו"ת מגן שאול סי' קס"ב, וע"ע ספר המקנה כלל ל"ג סוף פרט ז', אכן בשו"ת אורחין תליתאי סי' קנ"א מסיק דהפקר יש בו גם משום קנין (עיין גליון רכ"ט), וממילא לא מהני. [3] סי' רל"ה סעיף א' ב'. [4] הגהות הגר"א סי' רל"ה ס"ק ט', בבאור שו"ת רשב"א המיוחסות סי' ב' (וברמ"א סי' רל"ה סו"ס א') שאם חפץ באכילת הלוקח קרקע אין צריך לשלם, דמתנה ומחילה כי הדדי נינהו, וכתב הגר"א דהא דבריש פרק ב' דב"מ יתמי לאו המשך ההערות בעמוד ב'

כאשר אביו שב לביתו, הוא הבחין בפיתקה ועל אתר קרא ליהודה כשמבטו חמור.

- וכי מי התיר לך ללוות מקופת צדקה?

♦♦♦

כבר בעבר (גליון קכ"ז) נכתב בענין זה במדור 'קו ההלכה' ולא נשנית אלא לענין מה שנתחדש בה.

וכך נכתב:

'בפיתרון שאלה זו יש לדון למי שייכים המעות המונחות בקופת הצדקה.

המתחייב מעות לצדקה, כל זמן שהמעות לא באו עדיין ליד גבאי צדקה, רשאי הוא ללוות ממעות אלו לצרכים אחרים. מה שאין כן לאחר שכבר באו המעות ליד גבאי הצדקה, שוב אי אפשר לשנותם וללוותם (שלחן ערוך - יורה דעה, סימן רנ"ט סעיף א').

יש לדון איפוא, מה מעמדן של מעות אלו המונחות בקופת הצדקה.

הרבה פוסקים (דברי חיים - חושן משפט, חלק ב' סימן ס"ח ומאמר מרדכי סימן ט"ו ועוד) דנו דינים של מעות אלו כבאו ליד גבאי צדקה מאחר וכבר ניתנו בקופת הצדקה, זכה בהם הגבאי מתורת 'קנין חצר'. גם כלי של אדם קונה עבורו בקנין חצר כשיש לו רשות להחזיק הכלי באותו מקום (עיין שלחן ערוך - חושן משפט, סימן ר' סעיף ג').

אלא, חצר קונה דוקא אם חצר המשתמרת היא לדעת הקונה. ונחלקו בפוסקים מהו דינה של קופת צדקה אם נחשבת כחצר המשתמרת.

יש סוברים שכלי השמור על ידי מחיצות חשיב כחצר המשתמרת הגם שהכלי עצמו אינו שמור, כיון שהכלי משמר מה שבתוכו (עיין נתיבות סימן ר' סק"ג).

ואחרים חולקים וסוברים דלא מהני מה שיש לו תוך שיחשב חצר המשתמרת, כיון שיכולים לגנוב החפצים עם הכלי (אבני חושן שם סק"ו).

לעומת מה שהיה נהוג בעבר שמפתח הקופה היה נתון רק בידיו של גבאי הצדקה, על כן היתה נחשבת הקופה כמקום שמור ובטוח (בית יצחק - אורח חיים, סימן כ"א), האינדא כל הקופות הנתונות בבתים אינם נעולות. הרי שהדבר שנוי במחלוקת.

ובכלל, יתכן שכיון שכל מוסד מחלק קופות רבות למאות ולא לפים, סביר להניח שהקופות שניתנו להנותנים אינן שייכות להמוסד, וכוונת הקופה היא לתזכורת בלבד ולא לקנות את המעות לרשות המוסד.

ועדיף מראש כשנותנים את המעות לצדקה להתנות שאין הכוונה בנתינתן זו להעביר כבר את המעות לידי גבאי הצדקה. כך נצא מידי ספק ונוכל בוודאי ללוות ממעות אלו (צדקה ומשפט סימן ח' הערה כ"ה).

וכל הנ"ל אמור לגבי קופות הנשלחות לבתים. דין הקופות המונחות בבתי הכנסת שונה ונחשב כבאו המעות ליד גבאי צדקה.

ויש להדגיש, שישגיח לרשום כמה לזה. באופן שישכח כמה לזה יהא חייב להחזיר את כל הסכום שיתכן שלזה מהם עד שיצא הספק מלבדו.

עד כאן.

ונראה להוסיף בחומרת הענין, על פי דברי הפוסקים שבדעת אחרת מקנה, די שתהא החצר משתמרת לדעת הנותן (רמ"א - חושן משפט, סימן ר' סעיף א' שכתב 'וכן נראה להורות'. וראה בש"ך שם שכתב שהוא ספיקא דדינא).

אם כן, כיון שנותן מדעתו את המעות אל תוך הקופה, על הצד שהקופות אכן נחשבות כרכוש המוסד שבעבורו ניתנו, הרי שאין נצרך לפי חלק מהפוסקים שתהא הקופה משתמרת לדעת המקבל.

ועל כן בודאי עדיף שיעשו תנאי מראש שאין בכוונת הנתינה אל תוך הקופה לתת את המעות כבר אל הגבאים וכו"ל.

אמנם, אף אם לא התנו - כאשר כבר נהגו בבית זה להשתמש ממעות אלו וללוות מהן - שפיר דמי (כך מוטו משמיה דהגרי"ש אלישיב זצ"ל, עיין בקובץ 'הישר והטוב' חלק ג' עמוד קע"ט ומה שציניו שם).

לקבל את הגליון באימייל שלחו ל mm@businesshalacha.com

הכרעות בשותפות - א'

אני שותף בחברת משקיעים. לעיתים קרובות יש בינינו - השותפים - חילוקי דעות בקשר לניהול ההשקעות. כגון, האם לשכור עוד פועלים. או האם להוסיף בהשקעה, כגון שיפוץ הבתים וכדו'.

שאלה: האם הכרעות אלו יכולות ליפול על פי דעת הרוב, או שמא נדרש שכל השותפים יסכימו על כך פה אחד?

תשובה: כאשר מדובר בדבר המוכרח ונצרך בודאי לשותפות, או שמנהג השותפים כך הוא, אזי יכולים השותפים לכופף את זה על כך (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן קס"א סעיף א'). יוצא איפוא שיש לדון בשאלתך כאשר מדובר בדברים שאינם הכרחיים לשותפות ואינם מנהג הכל, שדין דברים אלו שאין השותפים יכולים לכופף על כך, אף שברור שהם לטובת השותפות.

האם בכהאי גוונא נלך אחר הכרעת הרוב?

אמנם מצאנו בבית דין שאולנין אחר הרוב, אך שם הוא מגזירת הכתוב ואינו כן לגבי שאר עניינים שאין הרוב כופין את דעתם על המיעוט (שם סימן י"ח סעיף א' ושו"ת חתם סופר חושן משפט סימן ס"א וקט"ז).

גם לגבי ענייני קהילה, כגון שנחלקו בני הקהילה בעניינים הנצרכים להם או לגבי תקנות שמתקנים הקהל, מצאנו שהולכין אחר הרוב (שלחן ערוך - חושן משפט, סימן קס"ג סעיף א' ובסמ"ע סימן קנ"ו סק"ו). אך שם הוא מחמת שמתחילה על דעת כן השתתפו. אלמלי כן, הכיצד תהא להם תקנה? (שו"ת חתם סופר שם, והובאו דבריו בפתחי תשובה סימן קס"ג סק"א).

דעת מי מהפוסקים שכל זה אמור דוקא לגבי ענייני קהילה, אך דין שותפות אינו למד מהתם. הרוב אינם יכולים לכופף את דעתם על המיעוט אף שברר להם שבכך ייטב להשותפות (שו"ת דברי מל"כ כאל - חלק א' סימן ל"ה אות ו'). באם אינם באים לעמק השוה, יחלקו את השותפות באופן המבואר בסימן קע"א.

אך יש מהפוסקים שנחלקו על כך. לדידהו, כל שלא התנו במפורש שנצרכת דעת הכל להכרעה, הרי שדעת הרוב מכרעת. שהרי מלכתחילה ידעו שכמעט אי אפשר שישוו דיעותיהם בכל, ודעתם היתה לילך אחר הרוב (אגרות משה - חושן משפט חלק ב' סימן כ"ג אות א'). וראה שו"ת הרי בשמים - חלק ה' סימנים מ"ד ומ"ה). לכאורה יש לשקול בכל מקרה לגופו של ענין ולהכריע בו.

יש בנותן טעם להוסיף, שבחוזי שותפות הנערכים היום בידי מומחים, ישנו סעיף המייחס לעניינים אלו במפורש. נהוג לכתוב בו שדעת הרוב תכריע אם יבואו לחילוקי דעות, ובעניינים כבדי משקל נצרך רוב מובהק, כגון שישים או שבעים אחוזים.

אם כן, מסתמא אף כשלא כתבו כן במפורש, אדעתא דהכי נתכוונו לנהוג כמנהג המדינה. כל זאת רק כאשר אכן המנהג ברור לגבי חברות ושותפויות מסוג זה (ראה קובץ 'הישר והטוב' - חלק י' עמוד כ"ג).

המשך ההערות מפסקי דינים

בני מחילה איירי בסתמא, עיי"ש ומה שהוצרך לחלק מתמרי דזיקי מוכח שמפרש שכל מחילה בפירוש מועילה כהפקר ונכלל בתקנת חז"ל של מתנה. ועי"ש בתוס' ב"ב קמ"ג ב' ד"ה ואם, בסוה"ד, (מובא בגליון הש"ס לרע"א ב"ב כ"א ב' ובתוס' רע"א פאה פרק ח' אות ע"ז) שדבריהם צ"ב. [5] שו"ת בנין שלמה או"ח סי' י"ז, וכתב שבחידושי לחר"מ האריך בזה כל הצורך, ובהנהגות מראה כהן ב"מ שם בשם אחיו הג"ל ממשמעות רש"י ב"ב כ"ב ב' ד"ה יתמי [בתמרי דזיקי] שכתב 'קטנים אין הפקדון הפקר', (וכן בספר המקנה כלל ל"ג פרט ז'), ומשמע אפילו הפקר בפירוש שהרי לא שייך לומר שיתקנו שיועיל הפקדון משום כדי חייו, ולכן תמה על הגר"א הנ"ל, וראה הערה 1 מהאבן העזר, ונראה שפירש דבתמרי דזיקי י"ל שאיירי בפחות מפעוטות ולכן הוצרך להוכיח מקנין אתרוג שהפקר לא מהני אפילו בפעוטות שיש בו דעת במו"מ, ודו"ק. [6] דברי ירמיהו (לעון) הל' י"ט פרק ג' הל' ט' ד"ה ויש לעיין בקטן, הובא בספר המקנה הנ"ל. [7] שו"ת אגרות משה או"ח ח"א סי' קפ"ד ד"ה ועוד, ע"פ סוכה מ"א, עיי"ש, ולכאורה זהו דינו של הנתיבות סי' רל"ב ב' ס"ק ח' ועו"מ בשיטת הרמב"ם דדינו כאבודה מכל אדם, ועוד יבואר בע"ה בדין ייאוש. [8] תוספתא פאה פרק ב' י"א. [9] פאה פרק ד' משנה ט'. [10] ראה שו"ת חלקת יואב קבא דקשייתא ס"ב שמוכח במ"ב ג"ד ב' (וסי' קצ"ד סעיף ג') דבסילוק הגוי נעשה הפקר, והוכיח לפי"ז שבהמת הפקר פטורה מבכורה דלא כטורי אבן ר"ה י"א, עיי"ש, אבל בהוצאת רד"א מנדלבוים הביא מכמה אחרונים שמה שאינו בכלל 'ובא הלוי' פטור ממעשר ופאה אבל אינו פטור מבכורה, אכן משו"ת נוב"י מה"ת או"ח נ"ח מבואר שנעשה הפקר ממש, עיי"ש, ובשו"ת מגן שאול הג"ל העיר דאם הפקר מטעם נדר לא יועיל בגוי, ועד"ז בשו"ת זכר יצחק סי' ע"ח, אבל לפי הסוברים שיש בהפקר גם משום קנין לק"מ. [11] רמ"א סי' רמ"ה סעיף י', ע"פ ב"ב קל"ז ונמוקי יוסף שם, וראה גליון רל"ג ליד הערה 23 פרטי הדין. [12] סי' ער"ה סעיף ל"א ורמ"א שם סעיף כ"ח. [13] הרה"מ הל' זכיה ומתנה פרק ב' הל' ט"ו בגר שמת, מבעל העיטור והרשב"א ב"ב מ"ט ב' וכן בשו"ת הרשב"א ח"ב רנ"ב ומיוחסות ס"ט ע"פ התוספתא, ולזה הסכים הקצות סי' רמ"ה ס"ב ב' והשער משפט ס"ק א', אכן המחנה אפרים זכיה מהפקר סי' ה' מפרש את התוספתא בקרקע, ותקנת הגאונים היא רק בירשים ולא בהפקר, ובדבריי משפט סי' קל"ז ס"ב ב' כתב משו"ת הרשב"א ח"א סי' תרי"ח דבהקדש גובה מטלטלין רק אם שעבד המטלטלין שם ס"ק ר' י"ח, אבל הקצות ונתיבות הג"ל תמהו עליו, ועיין בנתיבות סי' ער"ה ס"ק א' שמישב קצת דבריו. [20] באר"ת סי' ל"ז ס"ק י"ח שיכול לגבות ממנו כמו מהזכזה מהפקר אבל הנתיבות ס"ק י"ג כתב לעומת הפקר שכלפי המלוה לא נפקע שעבודו, ייאוש נחשב כאינו ברשותו אף למלוה, ומפקיע שעבודו.

לדיני תורה, שאלות בדיני ממונות, שטרות, דיבות, צוואות, דיני מקח וממכר בשבת ויו"ט, או לכל ענין הקשור לגליון אפשר להתקשר: